

HADTÖRTÉNELMI OKMÁNYTÁR.

Többször volt már alkalmunk kifejteni, hogy a hadtörténelem, mint önálló tudomány, nálunk eddigelé kellő művelésben és méltatásban nem részesült.

Áll ez többek között az adat- és okmány-publicatiokra nézve is. Míg okmánytáraink, mondhatni százakra menő köteteiben ugyan is a politikai és culturtörténelemre, vagy egyes nevezetesebb egyének életére vonatkozó okmányok ezer számra közöltetnek történelmi kútfő-kiadványainkban, — addig a hadi történelemre vonatkozólag csak épen hogy böngészhetünk bennök valamit, s ami van, az is csak mondhatni a véletlen folytán, minden rendszer nélkül került oda. Feladatunkul tűztük tehát, hogy addig is, míg talán egy vagy más hivatott közeg, talán épen a M. Tud. Akad. Tört. bizottsága egy önálló hadtörténelmi kútfő-kiadványt indíthatna meg, — folyóiratunkban nyissuk meg ezen állandó rovatot, a melyben köz- és magánlevéltárainkból, eddigelé kiadatlan és ösmeretlen oly okmányokat fogunk közölni, a melyek hadügyi viszonyainkat mindenkor új és új világításba helyezték s ekként lassankint oly történelmi anyaggyűjteményt is szolgáltatassunk, a melyet akár a politikai történelem bűvára, akár hadtudományi speciális kérdések monographusa mindenkor haszonnal forgathasson.

Könnyebb érthetőség szempontjából okmányainkat hasábosan akként fogjuk közölni, hogy a latin szöveg mellett annak magyar fordítását is adjuk. A jegyzetben pedig mindenkor néhány felvilágosító magyarázattal fogunk szolgálni, hogy közlött okmányaink a köztörténelem keretében hol és miként érintkeznek a nevezetesebb eseményekkel és miként illeszthetők abba bele.

1-ső szám.

Zsigmond királynak Lippán 1426 szeptember hó 5-én Grebe Jánoshoz, Szeben város előljáróihoz és a havaselvi

részekben levő hadai kapitányaihoz intézett levele, melyben a Dán vajda védelmére rendelt ezer ember kiállítására iránt rendelkezik.

Commissio propria domini regis.

Sigismundus dei gratia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croatiae etc. rex.

Fideles dilecti. Scituri quod nos egregium logofetum seu cancellarium fidelis nostri dilecti magnifici Daan partium nostrarum Transalpinarum wayuode per ipsum pridem in suis legationibus seu ambasiatis ad nostram transmissum majestatem die hodierna in predictis legationibus expeditum ad prefatum Daan wayuodam remisimus et tempore ipsius remissionis nobis cum magnifico Pipone de Ozora comite Themesiensi et ceteris nostris baronibus nobiscum existentibus presente prefato logofeto super eo, quibus viis et modis mediantibus eundem Daan wayuodam in dominio suo possemus preservare, tractantibus, prescriptus logofeth seu cancellarius allegabit eo modo, quod pro custodia persone dicti Daan wayuode sufficerent sexingentie equites et pedites Volahi vel pauciores qui cum ipso Daan wayuoda continue permanerent.

Nos itaque audita prefati logofeti responsione, pro prefati Daan wayuode proprie persone defensione ex deliberatione prefati comitis Piponis et ceterorum baronum nostrorum disposuimus, ut in custodia et tutela speciali ipsius Daan

A király úr saját megbízásából.

Zsigmond Isten kegyelméből a rómaiak királya, mindig felséges és Magyar-, Cseh-, Dalmát-, Horvát-stb. országok királya.

Kedvelt híveink. Tudjátok meg, hogy mi a mi kedvelt hívünknek nagyságos Daannak, a mi havaselvi részeink vajdájának vitézlő korlátnokát, a kit ő előbb követségben a mi felségünkhöz küldött, a mai napon, miután fentemlített követségét elvégezte, a fentnevezett Daan vajdához visszabocsátottuk és midőn mi visszabocsátásának idejekor nagyságos Ozorai Pipo temesi főispánnal és a többi velünk létező országnagyjainkkal a fentemlített korlátnok jelenlétében a fölött tanácskoztunk volna, mily útakon és módokon tarthatnók fenn hatalmában ugyanazon Daan vajdát, fentírt korlátnok úgy állítá, hogy mondott Daan vajda személyének őrzésére elégséges volna hatszáz vagy kevesebb, állandóan Daan vajdánál tartózkodó lovas és gyalog oláh.

Mi tehát meghallgatván fentnevezett korlátnok válaszát, fentmondott Daan vajda saját személyének védelmét illetőleg fentemlített Pipo főispán és többi országnagyjaink elhatározásából úgy végeztünk, hogy Daan vajdának őrzésére és

wayuode mille homines, centum videlicet equites et noningenti pedites debeant continue apud ipsum Daan wayuodem perseverare.

Item dum prefatum logofetum super eo, quantum uno die ad unum equitem et ad unum peditem sallarium sufficeret deputari, requisitum habuimus, idem logofetus allegabit, quod unus Volahus eques pro suo sallario unius diei in uno perpele et tres Volahi pedites similiter in uno perpele contentarentur, et ipsis talis modi sallarium sufficeret deputari, que omnia nos parati sumus juxta ipsius logofeti allegationem effectualiter perficere et adimplere.

Item volumus et eidem Fidelitati Vestre committimus, quatenus de solutione premissi sallarii dictis mille hominibus persolvendi diligenter de eo videlicet, utrum premissi mille homines Wolahi cum minori summa pecunie, prout idem logofeth nobis retulit valeant expediri, perscrutari et edoceri debeatis, quia si cum minori summa pecunie predicti mille homines Wolahi quam dictus logofeth refert contentabuntur, tunc plures gentes cum dicta pecunia possent conservari. Et si ex hujusmodi scrutinio plures gentes quam dictos mille Volahos cum dicta pecunia agnoveritis posse conservari, ex tunc prefatum Daan wayuodam de eo quod predicta summa pecunie pro conservatione majoris quantitatis gentium quam dictorum mille Wolahorum se extendere potest, suo modo debeatis informare,

különös védelmére ezer ember, t. i. száz lovas és kilencz száz gyalog tartozzék állandóan Daan vajda körül lenni.

Hasonlóan megkérdeztük fentnevezett korlátnokot a felől, mennyi zsoldot volna elégséges egy napra egy lovasnak és egy gyalognak rendelni; s miután ugyanazon korlátnok úgy vélekedett, hogy egy oláh lovas egy napi zsoldja fejében egy perperával és három oláh gyalogos szintén egy perperával megelégednék és hogy illetén zsold elégséges volna nekik rendeltetni, ezeket mi mind készek vagyunk azon korlátnok véleménye szerint tökéletesen véghez vinni és teljesíteni.

Hasonlóan akarjuk és Hűségteknek meghagyjuk, miszerint a nevezett ezer embernek fizetendő fentemlített zsold kifizetéséről, arról tudniillik, vajjon a fentnevezett ezer oláh ember kisebb pénzüsszeggel, mint a hogy azt nekünk az a korlátnok előadta, előállítható-e, szorgalmasan tanácskozni és megösmernedni tartoztok, mivel ha a fentnevezett ezer oláh ember kisebb összeg pénzzel is kielégíttetik, mint azt a nevezett korlátnok előadja, akkor több népet lehet az említett pénzzel fentartani. S ha az ily vizsgálatból megtudjátok, hogy több mint ezer oláh tartható fenn a megnevezett pénzzel, akkor fentemlített Daan vajdát, hogy a fentírt összeggel több mint ezer oláh fentartására terjeszkedhetik ki, a maga útján értesíteni tartoztok.

Item volumus et eidem Fidelitati Vestre committimus, ut cum dicto Daan wayuoda alio modo tractare et in . . . tractatibus disponere debeatis ut pre . . . . tam summam pecunie que per nos sallarii dictorum mille Wolahorum sibi assignabitur non alios nisi ad ipsos mille Wolahos exponere et eandem eisdem de die in diem plenarie dare et persolvere debeat sine defectu aliquali.

Item quia nos vobiscum et universitate partium nostrarum Transsilvanarum certos tractatus commune bonum concernentes habere volumus, pro eo Fidelitati Vestre committimus seriose, quatenus vos Jacobe magister civium personaliter cum aliquibus paucis potioribus capitaneis Saxorum et nobilium ac gentium Brassoviensium consiliis, qui vobis experti et ad hujus modi tractatus ingenii maturiores esse videbuntur, demptis tamen Johanne Gereb et Andrea giudice civitatis nostre Cibiniensis, quos in capitaneos et ductores gentiam nostrarum exercituum nobilium videlicet Saxorum duximus proficiendos, ad nostram majestatem in dictas partes Transsilvanas, ubi nos audieritis fore constitutos venire debeatis sine mora.

Item mandavimus et seriose commisimus per alias litteras nostras universis nobilibus ac Siculis et Saxonibus nec non civitatibus et quibuslibet districtibus partium nostrarum Transsilvanarum predi-

Hasonlóan akarjuk és Hűségteknek meghagyjuk, hogy nevezett Daan vajdáival más módon tanácskozni, és a . . . tanácskozásokban elhatározni tartoztok, hogy a fentnevezett összeg pénzt, melyet mi a nevezett ezer oláh fizetésére fogunk neki rendelni, nem másnak, csak azon ezer oláhnak kiadni és azt azoknak napról napra teljesen minden hiány nélkül megadni és kifizetni tartozik.

Hasonlóan mivel mi veletek és erdélyi részeink közönségével bizonyos, a közjót érdeklő tanácskozásokat akarunk tartani, szigorúan meghagyjuk evéglől Hűségteknek, miszerint ti Jákob polgármester személyesen a szászok néhány kevés hatalmasabb kapitányaival és a nemeseknek és a brassói népnek tanácsaival, a kik nektek jártasaknak és ilyen tanácskozásokra érettebb eszűeknek fognak láttatni, — kivéven mindazonáltal Geréb Jánost és a mi szebeni városunk bíróját Andrást, a kiket a mi nemes t. i. szász seregnépeink kapitányainak és vezéreinek akarunk megtenni — a mi felségünkhöz nevezett erdélyi részekbe, a hol bennünket tartózkodni hallotok, késedelem nélkül tartoztok jönni.

Úgyszintén megparancsoltuk és szigorúan meghagytuk más leveleink által minden nemesnek és székelynek és szásznak, úgyszintén említett erdélyi részeink városainak és bármely kerületének, hogyha

ctarum, ut si quiacunque ex ipsis gentes ipsorum exercitiales juxta nostram dispositionem pridem per nos cum ipsis factam in succursum dicti Daan wayuode nondum direxissent, ex tunc easdem gentes ad prefatum Daan wayuodam inibi usque tempus debitum per nos ad iddeputatum permansuras debeant destinare sine mora.

Item mandavimusque et seriose commisimus per certas alias litteras nostras universis et singulis nobilibus, Saxonibus et Siculis, nec non civitatibus et districtibus partium nostrarum Transsilvanarum ut si quipiam ex ipsis juxta nostre majestatis dispositionem pridem cum ipsis factam gentes ipsorum exercitiales versus prefatum Daan wayuodam nondum ad hoc direxissent et transmisissent, destinare debeant sine mora.

Et ecce pecuniam pro solutione sallarii unius mensis dictorum centum equitum et noningentorum peditum Volahorum per civis Cibinienses per nos jam ibi directa vobis oportabitur et laboretis apud eundem Daan wayuodam ut dicta pecunia non aliis nisi dictis centum equitibus et noningentis peditibus pro custodia sue persone deputatis de die in diem distribuatur.

Item de ulteriori solutione hujus modi pecunie dispositionem de mensæ in mensam faciemus unde rescitis ab ipso Daan wayoda ubi ipsam pecuniam an in Cibinio vel in Brassovia habere voluerit et

bármelyik közülök a mi előbbi, velük elhatározott végzésünk szerint seregnépeiket még nem küldötték volna nevezett Daan vajda segélyére, akkor azon népeket fenntartott Daan vajdához késedelem nélkül úgy rendeljék, hogy azok ott a mi általunk rendelt ideig tartózkodjanak.

Hasonlóan parancsoltuk és szigorúan meghagytuk bizonyos más leveleink által úgy az összes, mint az egyes nemeseknek, szászoknak és székelyeknek, úgyszintén erdélyi részeink városainak és kerületeinek, hogy ha valamelyik közülök a mi felségünknek velük elhatározott rendelete szerint seregnépeiket még eddig nem küldötték át fenntevet Daan vajdához, késedelem nélkül azonnal elküldeni tartoznak.

És ime a nevezett száz lovas és kilenczszáz gyalog oláh egy havi zsoldjára való pénzt a szebeni polgárok által mi már odaküldtük, a ti dolgokat legven és vigyétek is ki annál a Daan vajdánál, hogy említett pénz ne másoknak, csak az ő személye védelmére rendelt száz lovasnak és kilenczszáz gyalognak osztassék ki napról napra.

Hasonlóan az ezen pénz további fizetéséről való rendelést hónapról hónapra tesszük, amiért istudjátok meg azon Daan vajdától, hogy hol akarja, Szebenben-e vagy Brassóban azon pénzt megkapni és a nevezett

in quacunq̄ue dietarum civitatum eandem habere volebit, in tali civitate dispositionem de solutione ipsius pecunie faciemus, ita ad quemlibet mensem hujusmodi pecunia successive sibi persolvetur.

Item ultra predictos mille homines disponere volumus, ut semper gentes nostre exercitiales in illis partibus pro tuitione persone ipsius Daan waynode conserventur qua re Fidelitati Vestre committimus, ut ad nostram majestatem citissime venire debeatis, quia habitis vobiscum ac cum ceteris partium nostrarum Transsilvanarum fidelibus tractatibus, viam et modum invenire volumus, ut hujus modi gentes nostre exercitiales inibi valeant conservare, ita videlicet, ut quousque unus exercitus de illis partibus revertetur, semper ante reversionem ipsius alter exercitus noster in illis partibus constituatur. Datum in civitate nostra Lippa vocata in festo beati Emerici ducis anno domini millesimo quatringsesima vigesimoexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XXXX Romanorum XVIJ et Bohemie septimo.

Czím: Fidelibus nostris Johanni Grebe Jacobo magistro civium Andree judici civitatis nostre Cibiniensis ceterisque capitaneis gentium nostrarum exercitium nunc apud magnificum Daan partium nostrarum Transalpinarum wayuodam constitutarum nobis grate et sincere dilectis.

városok akármelyikében akarja is fölvenni, azon városa fogjuk a pénz kifizetéséről a rendelést megtenni, úgy hogy bármely hónapra ezen pénz neki egymásután fog kifizettetni.

Hasonlóan a fentnevezett ezer emberen kívül akarjuk, hogy az azon részekben lévő seregnépeink azon Daan vajda személyének védelmére tartassanak, mi végből meghagyjuk Hűségteknek, hogy jőjjetek a leggyorsabban felségünkhöz, mivel veletek és erdélyi részeinkbeli többi híveinkkel tanácskozást tartván, útát és módot találjunk, hogy ezen seregnépeink ott úgy tartassanak meg, hogy a míg egyik sereg azon részből visszatér, mindig annak visszatérte előtt már más seregünk rendeltessék azon részekbe. Kelt a mi városunkban Lippán, szent Imre herczeg napján, az Úrnak ezer négyszáz huszonhatodik, a mi magyarországi stb. uralkodásunk XXXX-ik, a rómainak XVIJ-ik, a csehországinak pedig VIJ-ik évében.

Czím: Híveinknek, Grebe Jánosnak, Jákob polgármesternek, Andrásnak, a mi Szeben városunk bírójának és a jelenleg a nagyságos Daannál, havaselvi részeink vajdájánál létező seregnépeink többi kapitányainak, a mi kedvelt és őszinte kiválasztottainknak.

Eredetije papíron, vörös zárópecsét nyomával megvan Orsz. Levéltár Diplomatikai Osztály, 11.863. sz. a.

Lejyzet: Zsigmond hadi politikája főrészből a törökök ellen irányult. Űgyesen tudta e közben fölhasználni, nemcsak a hadi, hanem a politikai előnyöket is. Így midőn 1426-ban Dán havasalföldi fejedelem ellen testvére Radul föllázadván, a törököt hívja be ellene s bátyját el is űzeti; — alig jelentik meg a földönfutóvá lett Dán Zsigmond udvarában, hogy tőle segélyt kérjen, a király ellensúlyozásúl már is megköti Lazarevics István szerb fejedelemmel és Brankovics Györggyel azt a nevezetes egyezményt, melynek folytán a szerbek magokat a magyar korona fenhatósága alá helyezik, minek folytán a fejedelem halála esetén Nándorfehérvár, Macsó, Galambóc, Szokol, Szomszédvár és Brodar ismét a magyar kormány alá esnek vissza.¹⁾

Ezután pedig azonnal Dán megsegelésére gondol s mint okmányunk is mutatja, nemcsak segélyhadat szervez részére oláhokból, hanem egyidejűleg a szászokat sőt a székelyeket is segélyére rendeli Erdélyből.

Eddigél csak azt tudtuk, hogy ezen hadsereg Maróthy János vezérlete alatt Radult elűzte és Dán vajdát 1427 elején birtokaiba visszahelyezte. Okmányunkból tudjuk meg, hogy a szász seregek kapitányai Geréb János és Szeben város bírása, András, voltak.

Látjuk e mellett, hogy a Dán védelmére rendelt száz lovas és kilencz száz gyalog oláh fizetése, illetőleg zsoldja egy napra, lovasnak egy perpera, és három gyalogosnak szintén egy perpera (valamivel több a denárnál).

És hogy e csekélységből kijöhetnek, Zsigmond 1427 márczius 17-én kiadott hadi szabályzatának köszönhetik, ki is abban két emberre való kenyér árát 1, egy malacztét 5, nyolcz tojásét 1 és egy köböl rozsét 25 denárban stb. szabja meg.²⁾ Érdekes még, hogy a mindezekre szükséges pénzt Zsigmond egyenesen az erdélyi városoknál utalványozza, illetőleg velük fizetteti meg.

A következő évben ismét fordult a hadi szerencse s Dán is csak hódolat és adófizetés árán engesztelheté meg a szultán haragját.³⁾ 1431-ben pedig, midőn Dán mindinkább hajlik a törökhöz, Vlád, a néhai Mirese vajda fia, megtámadja és megöli őt. Ez volt a sokat harczott fejedelem szomorú vége. — Zsigmond azonban hagyományos politikáját most sem adhatja fel, Vládot a vajdaságban nemcsak megerősíti, hanem a sárkányrend lovagjává is teszi s mint hajdan, okmányunk tanúsága szerint tevő Dánnal, — az ő részére is segélysereget rendel Magyarországból a török ellen.⁴⁾

¹⁾ Fejér. Codex Diplomaticus X. 6. 809. lap.

²⁾ Kovachich. Suppl. ad Vest. Comit. I. 328.

³⁾ Fejér. Cod. Dipl. XI. 150.

⁴⁾ Engel. Geschichte der Walachey. 167.

2-ik szám.

Ali kapudán basának a Nagyrárad alatt levő táborból 1660. augusztus hó 9-én az egri vilajethez tartozó községek lakóihoz intézett levele, melyben biztosítja őket, hogy a táborában levő tatár Kurtán hadakat meg fogja fékezni.

Mi hatalmas és győzhetetlen Császár, mostan Várad alatt lévő minden fényes hadainak fő gondviselőjének Szerdárjának hatalmas Ali vezér-Pasának Tilhaja.

Ti vég Eger várához tartozandó tartományban lévő Miskolczy, Sz. Péteri, Szikszai és több városi és falubeliek és igaz jobbágyok vagytok; adjuk tudástokra, mindnyájatoknak, mivel megértvén hogy az tatártól megrémülvén, futó felét vettétek volna, így el akarnátok futni. Annak okáért ne féljetek semmit is, hanem városában, falujában, minden ember szabadosan, hátran maradjon meg, az kik helyekből kimozdultanak volna is, szálljanak vissza, arassatok és szántsatok, és vessetek, egyébféle dolgokat minden mezeit lássátok félelem nélkül, mert esküszünk az egy élő Istenre, hatalmas Császárunk fényes seregére, a szent Mahumed profétára, hogy megzabolízzuk táborunkban levő török tatár Kurtán ritézöket, hogy csak egyik is az Tiszán által ne menjen és egy pénz ára kárt nem teszön, ha pedig egy pénz ára kárt teszön; — hozzánk jövén, akár egyért kettőt adunk érötte. Melynek nagyobb erősségére adjuk ez úri czmeres levelünket, kiadván nekik.

Iratott Várad alatt lévő fényes táborunkban 1660. 9. August.

Item qui supra.

* * *

Kivül: Eger várához tartozó tartományban levő, minden városokban, falukban röndről röndre, éjjel nappal, ló halálával, vittön vigyék ez levelünket Miskolczra sietséggel.

Cito

Cito

Cito

Cito

Tissime.

A papírra írott eredeti oklevél Miskolcz város levéltárában.

Az okmányokat közli és jegyzetekkel kíséri:

DR. SZENDREI JÁNOS.

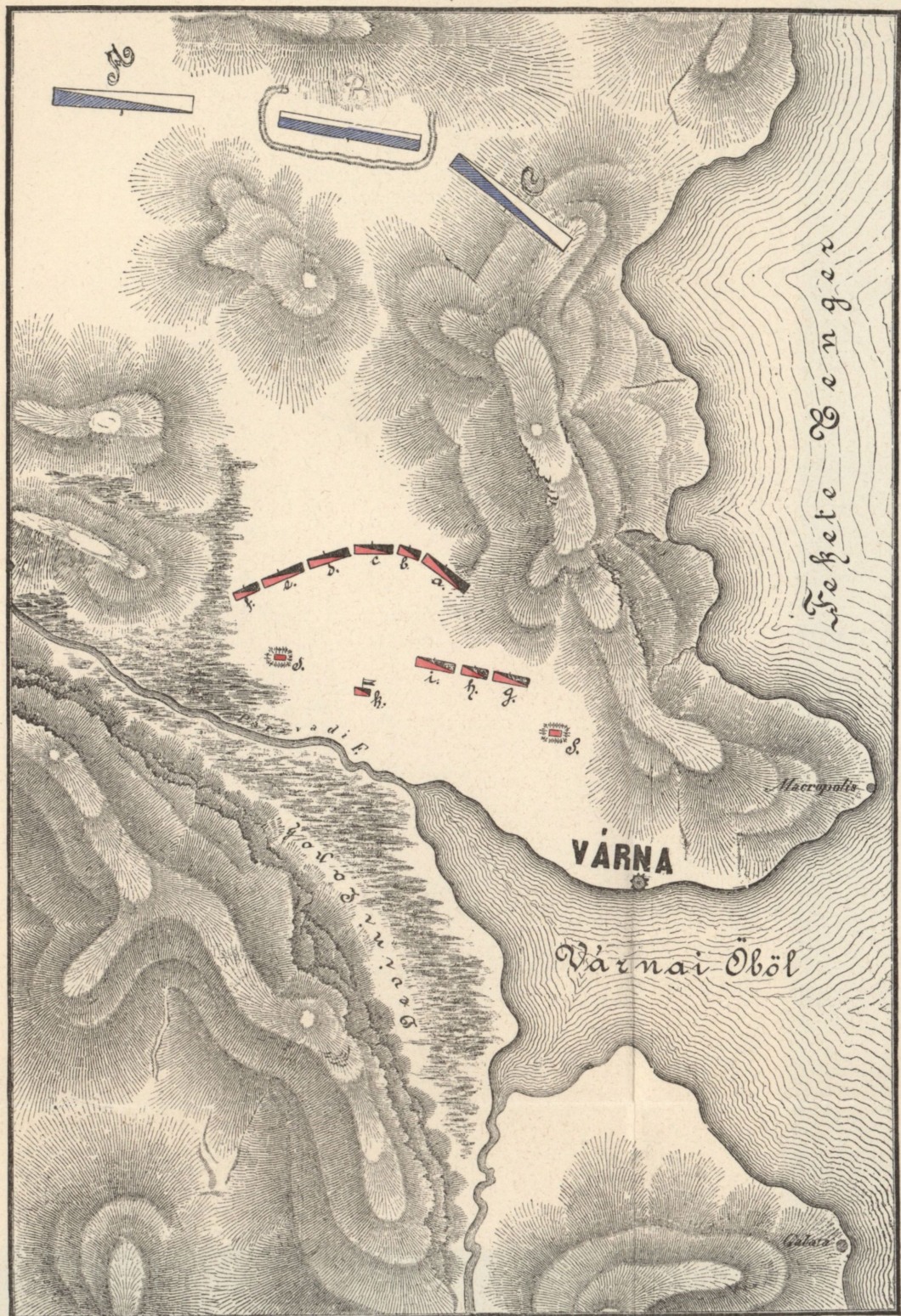
Jegyzet: I. Leopold alatt a török mindjárt a király uralkodása kezdetén fölvetta a harcztot úgy vele, mint II. Rákóczi György fejedelemmel.

A többek közt már 1660 tavaszán Nagyvárad elfoglalását tűzte feladatául, melynek akkoron Gyulay Ferencz volt kapitánya. Miután Fenesnél május 22-én Rákóczit megverte, s ott kapott sebeiben a fejedelem június 6-án Nagyváradon meg is halt, július 14-én Ali vezér 50 ezernyi hadával már megkezdte Nagyvárad vívását. A város negyvennégy napi hősi védelem után, miután Souches, Leopold tábornoka, rakamazi táborából tétlenül nézte a küzdelmet, augusztus 27-én feladván magát, a török kezébe esett. Ez alkalmából és innen kelt jelen okmányunk, melyből azt az érdekes adatot tudjuk meg, hogy Ali táborában nagyobb csapat Kurtán tatár is szolgált.

A VÁRNAI CSATA.

Majláth szerint.

Magyarok:

- a) Julián bíbornok,
- b) Horvát bán,
- c) Egri püspök,
- d) Szilágyi Mihály,

- e) Oláhok,
- f) 5 zászlóalj,
- g) Lengyelek,
- h) Királyi banderium

- i) Nagyváradai püspök,
- k) A király 500 lengyel
testőrrrel,
- S) Szekérvárak.

Törökök:

- A) Rumeliai béglərbég.
- B) A szultán a janicsárokkal.
- C) Anatóliai béglərbég.

BÁTHORY ISTVÁN LENGYELORSZÁG KIRÁLYA.